

კორპორაციები და მათი ადგილი თანამედროვე ეკონომიკაში

იულია თედევო
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია კორპორაციის, როგორც მსხვილი ბიზნესის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის ადგილი და როლი თანამედროვე ეკონომიკაში. ხშირად “კორპორაცია” იხმარება როგორც “სააქციო საზოგადოების” სინონიმი, რაც ძალიან ავიწროებს მის არსს. მოცემულია ტერმინების “კორპორაცია” და “კორპორაციული მართვა” განმარტებები. დახასიათებულია დასავლეთის ქვეყნებში გავრცელებული კორპორაციის ფორმები და ის ნიშნები, რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს საწარმო, რომ ის კორპორაციის კატეგორიას მივაკუთვნოთ.

როგორც ვიცით, ტრანსნაციონალური კორპორაციები ეკონომიკური პროფილის დიდი საერთაშორისო კომპანიებია. მათ უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია აკისრიათ მსოფლიო ეკონომიკის ფორმირებასა და გლობალიზაციის პროცესში. უდიდესია მათი წილი მსოფლიოს მთლიან შიდა პროდუქტში და თავისებურია განაწილება დარგების მიხედვით. სწორედ ამიტომ შევეხებით საწარმოთა კორპორატიზაციას, მსხვილი კორპორაციების ტრანსნაციონალიზაციას და საქართველოს ჩართულობის ხარისხს ამ პროცესებში.

საკვანძო სიტყვები: კორპორაცია; ტრანსნაციონალური კორპორაცია; სააქციო საზოგადოება; აქცია; კორპორაციული მართვა; დივერსიფიკაცია;

შესავალი

ქვეყნის ეკონომიკის ტრანსფორმაციასთან და საბაზრო ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად ნელ-ნელა წარმოიშვა კორპორაციული სტრუქტურები. ისინი ერთმანეთისგან გან-

სხვაგვებიან ზომით, საქმიანი აქტივობით, ეფექტიანობით, ინვესტიციური მიმზიდველობით და სხვა პარამეტრებით. კორპორაციული სექტორი თანდათან ვითარდება და, ისევე როგორც დასავლეთის ქვეყნებში, საქართველოშიც ეროვნული ეკონომიკის საყრდენად იქცევა.

ძირითადი ნაწილი

კორპორაცია წარმოადგენს საერთო მიზნის მისაღწევად გაერთიანებულ პირთა ერთობლიობას, რათა განახორციელონ ერთობლივი საქმიანობა და ქმნიან სამართლის დამოუკიდებელ სუბიექტს — იურიდიულ პირს. ფართო გაგებით კორპორაციად შეიძლება მივიჩნიოთ ეკონომიკური მიზნით საქმიანობისათვის შექმნილი ყველა სახის გაერთიანება. დამფუძნებლები და/ან მენარმეები ხშირად ქმნიან საწარმოებს სააქციო საზოგადოებების ფორმით და რამდენადაც თანამედროვე პირობებში საწარმოთა ეს ფორმა სჭარბობს, ამდენად ტერმინი „კორპორაცია“ იხმარება როგორც „სააქციო საზოგადოების“ სინონიმი. თუმცა ის შეიძლება გამოვიყენოთ ასევე საფინანსო—სამრეწველო ჯგუფებისთვისაც, რომლებიც არ წარმოადგენენ სააქციო საზოგადოებებს.

“მენარმეთა შესახებ” საქართველოს კანონის თანახმად, სააქციო საზოგადოება არის საზოგადოება, რომლის კაპიტალი დაყოფილია წესდებით განსაზღვრული კლასისა და რაოდენობის აქციებად. აქცია არის არამატერიალიზებული სახელობითი ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებს პარტნიორის (აქციონერის) მიმართ და აქციონერის უფლებებს სააქციო საზოგადოებაში. სააქციო საზოგადოების პასუხისმგებლობა მისი კრედიტორების წინაშე შემოიფარგლება მთელი მისი ქონებით. სააქციო საზოგადოების აქციონერი პასუხს არ აგებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებებისათვის. სააქციო საზოგადოების დაფუძნებისას კაპიტალი შეიძლება განისაზღვროს ნებისმიერი ოდენობით (მუხლი 51) [1, გვ.25].

ეკონომიკურ თეორიაში არ არსებობს “კორპორაციის” და

“კორპორაციული მართვის” ერთი, უნივერსალური განმარტება, რომელიც აბსოლუტურად მისაღები იქნებოდა ყველა ავტორისა და მეცნიერისთვის. თუმცა, ყველაზე ხშირად კორპორაციული მართვის ქვეშ მოიაზრებენ კომპანიის მართვის და კონტროლის სისტემას, რომელიც ხელს უწყობს გამჭვირვალობას და ანგარიშვალდებულებას, არეგულირებს ურთიერთობას აქციონერებს, სამეთვალყურეო საბჭოს, მენეჯმენტს და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის. აღნიშნულის ჩვენთვის ერთ—ერთი საინტერესო განმარტება მოგვცა ი.ვ. პროჩანკინამ: კორპორაცია — ესაა განსაზღვრული მიზნებისათვის შექმნილი სოციალურ—ეკონომიკური სისტემა, რომელიც წარმოადგენს კორპორაციული ურთიერთობების მონაწილეთა კავშირებისა და ინტერესების ერთობლიობას, რომლის მართვის სისტემას აქვს კორპორაციული ურთიერთობების მონაწილეთა ინტერესების გათვალისწინებისა და შეთანხმების ორგანიზაციული შესაძლებლობები. კორპორაციული მართვა — მართვა, მიმართული კორპორაციული ურთიერთობების მონაწილეთა ინტერესების იდენტიფიკაციასა და შეთანხმებაზე, საშუალებას იძლევა კორპორაციული ურთიერთობების ძირითად მონაწილეთა შორის წარმოშობილი ინტერესთა კონფლიქტის ოპტიმიზაცია მოვახდინოთ კორპორაციის ეფექტიანი მართვის უზრუნველყოფის მიზნით [2, გვ.8].

დასავლეთის ქვეყნებში კორპორაცია სამეწარმეო საქმიანობის ფართოდ გავრცელებული ფორმაა. ის შეიძლება იყოს როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო. საქართველოს საბაზრო ეკონომიკისთვისაც კორპორაციები განსაკუთრებულ ეკონომიკურ აგენტებს წარმოედგენენ.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიან სახელმწიფო რეგისტრზე დაყრდნობით საქართველოში რეგისტრირებულ სუბიექტთა რაოდენობა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით 2006-2013 წლებში შემდეგია (იხ. ცხრილი 1): [3, გვ.270]

რამდენადაც კორპორაცია მსხვილი სამეწარმეო ერთეულია, ის იქმნება ცალკეულ საწარმოთა და ფირმათა გაერთიანების საფუძველზე. თავისუფალი კონკურენციის პირობებში ყოველთვის ხდება ფასებისა და, შესაბამისად, მოგების მინიმიზაცია. აქე-

ცხრილი 1

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
სუბიექტები სულ	301221	356574	397012	436749	483856	537069	580732	627656
კერძო სამართლის სუბიექტები	295479	350522	390904	430604	477665	530834	574458	621369
კომერციული იურიდიული პირები	62330	70447	79347	87260	98763	112915	128016	145688
სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს)	2623	2683	2719	2740	2753	2758	2763	2769
კომანდიტური საზოგადოება (კს)	154	169	177	182	186	187	187	188
შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს)	54902	62833	71617	79457	90900	104968	120007	137585
სააქციო საზოგადოება (სს)	2182	2226	2263	2301	2329	2384	2422	2474
კოოპერატივი	2469	2536	2571	2580	2595	2618	2637	2672

დან გამომდინარე, კაპიტალის მესაკუთრის მისწრაფება მაქსიმალური მოგებისაკენ იწვევს კორპორაციულ გამსხვილებას.

კორპორაცია მსხვილი ბიზნესის მთავარი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმაა. დაახლოებით 60 მილიონი ფირმიდან, რომლებიც მსოფლიოშია დარეგისტრირებული, მხოლოდ 10%-ია კორპორაცია, მაგრამ ისინი აწარმოებენ მსოფლიოს მთლიანი შიდა პროდუქტის ნახევარზე მეტს. კორპორაციებს ფორმალურად მიაკუთვნებენ 40 000 ლია სააქციო საზოგადოებას, რომელთა აქციები შეიძლება გავრცელდეს ლიად და 260 000 დახურულ სააქციო საზოგადოებას. მათი აქციები ბრუნავს თვით სს-ში და პირთა წინასწარ განსაზღვრულ წრეში [4].

კორპორაციამ თავისი საქმიანობა შეიძლება განახორციელოს ერთ სფეროში ან იყოს დივერსიფიცირებული.

დასავლეთში გამოყოფენ კორპორაციის სამ ფორმას:

1. საჯარო კორპორაცია ახორციელებს აქციების ემისიას და თავისუფალ განთავსებას. ეს მათ საშუალებას აძლევს, მიაღწიონ კაპიტალიზაციის მაღალ დონეს, მოიზიდონ მნიშვნელოვანი რესურსები;

2. ინტეგრირებული სამრეწველო ჯგუფი, სამეურნეო სუბიექტების გაერთიანება, დაფუძნებული სათაო კომპანიის მხრიდან ცენტრალიზებულ მართვაზე იმ პირობით, რომ ის ფლობს მონაწილეთა ქონებას ან ერთობლივი საქმიანობა მიმდინარეობს დადებული ხელშეკრულების ფარგლებში. ინტეგრირებულ ჯგუფში ყოველთვის არის გადაწყვეტილებათა მიღების ცენტრი;

3. საპარტნიორო კორპორაცია — მსხვილ მესაკუთრეთა, მათ შორის სახელმწიფოს, ალიანსი და პატრნიორობა.

აშშ-ში კორპორაციები ოთხ ჯგუფად იყოფა:

– საჯარო (public) — სახელმწიფო და მუნიციპალური ორგანოები, სახელმწიფო აპარატის სხვა ქვედანაყოფები;

– ნახევრადსაჯარო (quasipublic), სახელმწიფოს კუთვნილი, რომლებიც არსებობენ გადასახადების გადამხდელთა სახსრებზე და რომლებიც აკმაყოფილებენ მოსახლეობის საერთო მოთხოვნებს (თავდაცვის, სარკინიგზო გადაზიდვების, წყლის ტრანსპორტის, ინფრასტრუქტურულ სფეროებში);

– არასამეწარმეო (non-profit), რომელთაც მიეკუთვნება რელიგიური ორგანიზაციები, უნივერსიტეტები, სკოლები, საქველმოქმედო ფონდები;

– სამეწარმეო (business) დაახლოებით ეკვივალენტური ღია სააქციო საზოგადოებების.

მსხვილი კორპორაციები უზარმაზარ როლს თამაშობენ თანამედროვე ეკონომიკაში:

– იზიდავენ კაპიტალს მსხვილი პროექტებისათვის და ახდენენ საინვესტიციო პროცესების აქტივიზაციას;

– ინტეგრირებული სტრუქტურების ფორმირების საფუძველი;

– განკარგავენ ახალი ტექნოლოგიების ზრდისა და ათვისების მნიშვნელოვან პოტენციალს, გვევლინებიან ინვესტიციური და ინოვაციური პროცესის მამოძრავებელ ძალად;

– ფლობენ დიდ სოციალურ პოტენციალს;

– ხელს უწყობენ ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის დაჩქარებას [5].

კორპორაციული სტრუქტურების გამსხვილების პროცესი მთელ მსოფლიოში მიმდინარეობს და წარმოიქმნა კიდევ მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიები (კორპორაციები), რომელთა დიდი რაოდენობის სანესდებო კაპიტალი რამდენჯერმე აღემატება თუნდაც საქართველოს ეროვნულ სიმდიდრეს. მათში დასაქმებულია ათობით ათასობით თანამშრომელი და აქვთ მილიარდობით წლიური მოგება. ასეთებია: „ფილიპსი“, „ტოიოტა“, „სიმენსი“ და სხვ.

საქართველო ტრანსნაციონალურ კომპანიებში ჯერ-ჯერობით ვერ მონაწილეობს როგორც ფირმის, ასევე პიროვნების დონეზე. თუმცა ამ მსხვილ კორპორაციებს ჩვენს ქვეყანაში აქვთ თავიანთი წარმომადგენლობები, „შვილობილები“, რომლებიც მხოლოდ პროდუქციის რეალიზაციით არიან დაკავებული. ასეთებია: „სოკარ ჯორჯია პეტროლეუმი“, „ტოიოტა კავკასია“, „რომპეტროლი“, „ენერგო-პრო ჯორჯია“ და სხვ. ანალოგიური მდგომარეობაა საბანკო სექტორშიც, ამის ერთ-ერთი მაგალითია ბანკი „რესპუბლიკა“, რომლის აქციათა უმეტესობა ეკუთვნის ფრანგულ ბანკს „სოსიეტე ჟენერალი“, თუმცა მასში ქართველების წილიც სოლი-

დურია. მიუხედავად აღნიშნულისა, საქართველოში შემოდის კაპიტალი, რომელიც კორპორაციის საკუთრებაა და ქართველებიც მონაწილეობენ კორპორაციის კაპიტალის ფორმირებაში.

ტრანსნაციონალური კორპორაციები (ტნკ) ეკონომიკური პროფილის დიდი საერთაშორისო კომპანიებია, რომლებიც კონტროლს უწევენ მსოფლიო მეურნეობის ერთ ან რამდენიმე დარგს. ასეთ კომპანიებს სანარმოები გააჩნია რამდენიმე ქვეყანაში. ტნკებს უდიდესი გავლენა აქვთ მსოფლიო ეკონომიკაზე და ასევე დიდ როლს თამაშობენ გლობალიზაციის პროცესში. ტნკ-ები ყველა დარგს მოიცავს. გვხვდება როგორც ნარმოებაში, ისე მომსახურებაში [6]. გლობალიზაციის პროცესმა არა მარტო ძალიან გაზარდა ტნკ-ების როლი მსოფლიო ეკონომიკასა და პოლიტიკაში და ისინი საერთაშორისო ურთიერთობების ერთ-ერთ ძირითად მოთამაშეებად აქცია, არამედ მნიშვნელოვნად შეცვალა მათი სტრუქტურა და შინაარსი. მაგალითად, “ფორდ მოტორსის” მართვა და კონროლი აღარ ხორციელდება ერთი ცენტრიდან და გადანაწილებულია მთელ მსოფლიოში. ეს ცენტრები დაკომპლექტებულია ადგილობრივი კადრებით.

თანამედროვე ეტაპზე საერთაშორისო ტრანსნაციონალური კორპორაციები (ტნკ) მსოფლიო ეკონომიკის და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. მათი ინტენსიური საქმიანობა ასახავს საერთაშორისო კონკურენციის გამწვავებასა და შრომის საერთაშორისო დანაწილების გაღრმავებას. ტნკ-ების ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია უზარმაზარი დანახარჯები სამეცნიერო კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე — ზოგჯერ მილიარდ დოლარსაც კი აჭარბებს (“IBM”, “Ford” და სხვ.). საერთაშორისო კორპორაცია შეიძლება ვიცნოთ მისი აქტივების სტრუქტურით. ზოგიერთი უცხოელი ავტორი საერთაშორისოს მიაკუთვნებს კომპანიებს, რომელთაც თავიანთი აქტივების 25% გატანილი აქვთ საზღვარგარეთ (“ფორდი”, “ეკსონი”, “აიბიემ”). საერთაშორისო კორპორაციები ერთის მხრივ არის შედეგი სწრაფად განვითარებადი საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობებისა, ხოლო მეორე მხრივ თვითონ წარმოადგენენ მათზე

ზემოქმედების მძლავრ მექანიზმს.

სამრეწველო აქტივების ძირითადი ნაწილი თავმოყრილია ოთხ დარგში: ნავთობის, საავტომობილო, ქიმიური და ფარმაცევტული. კორპორაციათა აქტივობა მომპოვებელ მრეწველობაში მკვეთრად შემცირდა.

ყველაზე ინტერნაციონალიზირებული კომპანია უმსხვილეს ტექ-ებს შორის არის შვეიცარული “ნესტლე”. მისი საზღვარგარეთის გაყიდვების მოცულობა შეადგენს მთელი გაყიდვების 98%-ს. “ფილიპსისთვის” ეს მაჩვენებელია — 88%, “ბრიტიშ პეტროლეუმი” — 75% [7].

უცხოურ ლიტერატურაში გამოყოფენ ტრანსნაციონალური კორპორაციების შემდეგ ნიშნებს:

1. ფირმა წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციას ერთზე მეტ ქვეყანაში ახორციელებს;

2. მისი საწარმოები და ფლიალები ორ ან მეტ ქვეყანაში არსებობს;

3. მისი მესაკუთრეები სხვადასხვა ქვეყნის რეზიდენტები არიან.

აღნიშნულ კატეგორიაში მოსახვედრად ფირმისათვის საკმარისია, რომ ერთ რომელიმე ნიშანთან იყოს შესაბამისობაში. ბევრ მსხვილ კომპანიას კი სამივე ნიშანი აქვს [8, გვ.56].

70-იანი წლების დასასრულისთვის 6 000-ზე მეტი ასეთი კომპანია იყო რეგისტრირებული — 27 000 ფილიალით. ამჟამად 80 000 კომპანიაა 800 000 ფილიალით და 75 მლნ. დასაქმებულით.

ტრანსნაციონალურმა კორპორაციებმა მსოფლიო ეკონომიკა საერთაშორისო წარმოებად აქციეს, უზრუნველყვეს სამეცნიერო და ტექნიკური პროგრესის განვითარება ყველა მიმართულებით.

დასკვნა

თანამედროვე პირობებში ტრანსნაციონალური კორპორაციები მსოფლიო ბაზრის ერთ-ერთ ძირითად სუბიექტად იქცა. ამჟამად ეკონომიკაში არ არსებობს არცერთი მნიშვნელოვანი პროცესი, რომელიც ტრანსნაციონალური კორპორაციების მონაწილეობის გარეშე ხორციელდება. დიდია მათი გავლენა ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებზე. თუმცა ამ გავლენაში ბევრ დადებითთან ერთად არის უარყოფითიც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი “მენარმეთა შესახებ”, 1994 წ. <http://www.matsne.gov.ge>
2. Прочанкина, И.В. Согласование интересов участников корпоративных отношений как фактор повышения эффективности управления корпорацией : Автореферат. 2009.
3. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული. 2014/საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. – თბილისი, 2014. – 274 გვ.
4. <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1432>;
5. Веснин В.Р. Корпоративное управление. Москва, 2008. 153 стр. <http://psyera.ru/3708/ponyatie-korporacii>
6. სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი. თბილისი, “ლოგოს პრესი”, 2004.
7. <http://works.doklad.ru/view/Jom9mXBv0jY.html>
8. გ. ბალიშვილი, “საერთაშორისო შრომის დანაწილების მოდელების შემუშავება”. დისერტაცია დოქტ. აკად. ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისი, 2013.

REFERENCES:

1. Entrepreneurs Law of Georgia, 1994. <http://www.matsne.gov.ge>(In Georgian Language)
2. Prochkanina I.V. "Agreement of participants' interests in corporate relations as a factor of corporation management." Abstract. 2009 . (In Russian Language)
3. Statistical Yearbook of Georgia: 2014/ National Statistics Office of Georgia. – Tbilisi, 2014. – 274 p. (In Georgian Language)
4. <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1432>;
5. Vesnin V.R. "Corporation management". Moscow, 2008. (p.153) <http://psyera.ru/3708/ponyatie-korporacii> . (In Russian Language)
6. Reference-dictionary of social and political terms, "Logos press", 2004. (In Georgian Language)
7. <http://works.doklad.ru/view/Jom9mXBv0jY.html>

8. G.Bagishvili "Elaboration of International labor distribution models." (Thesis to obtain a doctorate –level degree.) Tbilisi, 2013. (In Georgian Language).

CORPORATIONS AND THEIR PLACE IN MODERN ECONOMY

Iulia Tedeevi

GTU, PHD Student

Resume

The article discusses the place and the role of the corporation, as one of the important organizational- legal form of the business in modern economy. The word "Corporation" is often used as a synonym of "Joint Stock Company", but it is a very narrow expression of the word. This article gives the definitions of the terms "Corporation" and "Corporation management." The author describes the corporation forms and signs in the Western countries. If these forms and signs meet all the criteria of the enterprise, we belong them to the corporation category.

As we know the transnational corporations are great international companies of economic profile. They have a very important function in formation and globalization process of the world economics. Its share is the largest in the GDP and the distribution according to the sectors is original. That's why we refer to the corporatization of the enterprises, transnationalization of the biggest corporations and the degree of Georgia involvement in this process.

Key words: corporation; transnational corporation; Joint Stock Company; action; corporation management; diversification.